

ІДЕОЛОГІЧНА АГРЕСІЯ МОСКОВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ ЯК СКЛАДОВА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ШЛЯХИ ТА ФОРМИ ПРОТИДІЇ

Світлана КАГАМЛИК

orcid.org/0000-0003-4732-1410

доктор історичних наук, провідний науковий співробітник

НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка

email: kagam@i.ua

Анотація. *Військова та ідеологічна агресія Росії повністю розсекретила позицію УПЦ МП як Церкви, що формально позиціонує себе як Українська Православна Церква, а фактично представляє геоконфесійні інтереси РПЦ. Сьогоднішні реалії українського церковного життя спонукають активний пошук протидії впливу Московського патріархату загалом і діяльності релігійної організації УПЦ МП зокрема. Визначено і проаналізовано шляхи та форми протидії ідеологічній агресії Московського патріархату як складової російсько-української війни.*

Ключові слова: *російсько-українська війна, ідеологічна агресія, Православна Церква України, Українська Православна Церква Московського патріархату, Російська Православна Церква.*

Постановка проблеми. Військова та ідеологічна агресія Росії стала маркером соціальної ідентичності й цивілізаційного вибору християнських конфесій. Вона повністю розсекретила позицію УПЦ МП як Церкви, що формально позиціонує себе як Українська Православна Церква (по суті, лише за фактом розміщення її на території України), а фактично представляє інтереси РПЦ, позаяк дотримується її установок на те, щоб Україна перебувала у сфері російських геоконфесійних інтересів. Це засвідчує панування російської мови в богослужіннях, проповідях, навчальних закладах, видавничій сфері УПЦ МП. Діяльність цієї структури не відповідає інтересам Української держави, навпаки, в український релігійний та інформаційний простір активно насаджується теорія «русского мира», ідея необхідності відродження «святої Русі» під прикриттям єдності православної віри.

УПЦ МП противиться реальній автокефалії українського православ'я і не визнає новостворену Православну Церкву України канонічною, перешкоджаючи її розвитку різними способами.

Як зазначав у цьому зв'язку М. Паращевін, «Росія, застосовуючи всі можливі засоби впливу й тиску, використовувала, використовує й використовуватиме РПЦ як інструмент гібридної війни проти України, що не дає можливості УПЦ (як залежній від РПЦ структурі) бути цілковито нейтральною» [16, с. 50]. Відповідно ці обставини ставлять на порядок денний українського сьогоднішнього пошук шляхів протидії ідеологічній агресії Московського патріархату як складовій російсько-української війни.

Аналіз наукових публікацій. Проблематика ролі Церкви в умовах сучасних глобалізаційних викликів упродовж останніх десятиліть перебувала в ракурсі постійних зацікавлень істориків,

філософів, релігієзнавців, соціологів, політологів, зокрема А. Арістової, М. Бабія, В. Войналовича, В. Єленського, С. Здіорука, В. Климова, А. Колодного, М. Павленка, М. Паращевіна, Л. Філіпович, В. Шевченка та інших, які традиційно вивчають сферу державно-церковних відносин, релігійних конфліктів та між-конфесійного діалогу.

Дослідники вже неодноразово зауважували на деструктивній ролі РПЦ та її української філії УПЦ МП як потужного інструмента реалізації політики й ідеології «русского мира» на теренах України. Як стверджують сучасні українські вчені, «проект “русского мира” суперечить національним інтересам України, орієнтований на підрив гуманітарної безпеки Української держави, поляризує українське суспільство, перешкоджає формуванню загальноукраїнської ідентичності, гальмує процеси європейської інтеграції», а тому «природно постає питання про спроможність на найвищому державному рівні здійснювати заходи, що покликані нейтралізувати експансію неоімперських світоглядних конструктів в українському суспільстві» [9].

Сучасні релігієзнавці, зокрема М. Павленко, звертають увагу на те, що УПЦ МП навіть формально до цього часу не засудила російської інтервенції, не визнала Росію агресором. Натомість, «повторюючи слова Московського Патріарха, її духовенство продовжує поводити про якусь “междоусобную брань на Украине”, на ділі цим само тільки підтримуючи дії російських загарбників, діючи на користь ворогу, виступаючи проти України» [15, с. 137]. За словами М. Паращевіна, «зберігаються підстави для звинувачень УПЦ в антидержавній, зрадницькій діяльності, в прямому

пособництві агресору, що сприяє негативному ставленню до неї значної частки населення» [16, с. 50]. Тому УПЦ МП доцільніше називати, за висловом релігієзнавця А. Колодного, «Російською Православною Церквою в Україні» [13, с. 82].

Враховуючи напрацювання вчених у цій сфері та моніторинг сучасного церковного життя, доцільно з'ясувати і систематизувати шляхи та форми протидії впливу Московського патріархату на українське суспільство.

Мета дослідження: визначити і проаналізувати шляхи та форми протидії ідеологічній агресії Московського патріархату як складової російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Сьогоднішні реалії українського церковного життя спонукають активний пошук шляхів протидії впливу Московського патріархату загалом і діяльності релігійної організації УПЦ МП зокрема як запоруки перемоги України у війні проти російського агресора. Назвемо можливі шляхи і форми цієї протидії, які реалізуються на державному, конфесійному і громадському рівнях.

1. *Державне законодавство у релігійній сфері.* Йдеться головним чином про закон «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» (№ 8371), який було ухвалено 20 серпня 2024 року, а набув чинності через місяць із дня його опублікування – 23 вересня 2024 р. [8]. Відразу після публікації закону Кабінет Міністрів України розпочав підготовку підзаконних актів, згідно з якими через дев'ять місяців має набути чинності норма законопроекту, яка дозволяє Державній службі з питань етнополітики та свободи совісті звертатися до суду з позовом

про припинення діяльності релігійної організації, якщо служба встановила її зв'язок із РПЦ. Також Кабмін протягом шести місяців має здійснити заходи з повернення держмайна з користування юридичних осіб, власником яких є іноземна релігійна організація, діяльність якої заборонено в країні [8].

Прийнятий закон був довгоочікуваним – його проект з'явився ще 22 березня 2022 р. [21]. Прикметно, що провід УПЦ МП відразу задекларував своє відмежування від РПЦ, але дуже обережно. Щоб зупинити розкол Церкви і дедалі частіші переходи церковних громад до ПЦУ, Собор УПЦ МП 27 травня 2022 р. ухвалив рішення про так звану «самостійність і незалежність» від російської церкви. Проте фактично в канонічному сенсі статус УПЦ не змінився, що підтвердила і Державна служба з етнополітики від 27 січня 2023 р., яка надала Висновок релігієзнавчої експертизи Статуту про управління УПЦ на наявність церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом. Київська митрополія через суд намагалася скасувати це рішення, але безуспішно. Київський окружний адміністративний суд 15 травня 2023 р. визнав, що ухвалення нової редакції Статуту про управління УПЦ у 2022 р. не призвело до розриву церковно-канонічного зв'язку цієї організації з РПЦ, тобто Українська Православна Церква продовжує входити до складу Російської Православної Церкви [12].

2. *Діяльність Служби безпеки України*, яка виявляє численні факти колаборації з РФ з боку духовних осіб УПЦ МП.

Зокрема, у квітні 2022 р. настоятель храму на Дніпропетровщині навіть після повномасштабного нападу Росії на

Україну підтримував позицію патріарха Кирила та дії окупаційної влади, надавав вказівки прихожанам щодо сприяння військам РФ. Під час обшуку у нього було вилучено комп'ютерну техніку та документацію, спрямовану на підтримку агресора. Священику оголосили підозру за фактом ведення дій, спрямованих на розпалювання національної та релігійної ворожнечі, і помістили під варту [27].

Як встановило СБУ в жовтні того ж року, керуючий єпархією на Вінниччині митрополит УПЦ МП Іонафан (в миру Анатолій Єлецьких) виправдовував агресію РФ і розпалював міжконфесійну ворожнечу серед вірян. Під час обшуку місця проживання архієрея правоохоронці вилучили друківані матеріали проросійського змісту та пропагандистську літературу, у тому числі звернення В. Путіна та Московського патріарха Кирила до громадян України. Ініційована СБУ експертиза «підтвердила протиправний характер дій зловмисника» [19]. У листопаді того самого року, внаслідок обшуків у приміщеннях УПЦ МП у Києві та на Рівненщині, було виявлено проросійську літературу, мільйони готівки та «сумнівних» громадян РФ [14].

На початку грудня 2022 р. СБУ опублікувала перелік 10 головних фігурантів «церковного списку» санкцій РНБО – представників УПЦ МП або осіб, тісно пов'язаних з цією організацією. Серед них клірик УПЦ Вадим Новинський; митрополит Вишгородський і Чорнобильський, намісник Свято-Успенської Києво-Печерської лаври Павло (в миру Петро Лебідь); митрополит Сімферопольський і Кримський Лазар (в миру Ростислав Швець) та ін. [22].

Загалом, як вказують результати

діяльності СБУ, лише упродовж 2022 р. було відкрито 52 кримінальні справи, в яких фігурувало 55 священнослужителів УПЦ МП, у тому числі 14 архієрейського сану. Станом на 23 лютого 2023 р. СБУ розслідувала майже 60 кримінальних проваджень щодо проросійськи налаштованих священнослужителів УПЦ МП, поглиблену перевірку пройшли понад 350 церковних споруд і 850 осіб. Було також встановлено, що на території Києво-Печерської лаври велося незаконне будівництво та чинилися інші порушення [18].

3. *Міжконфесійний діалог між ПЦУ і УПЦ МП* – як керівництвом, так і окремими його представниками. У відповідь на те, що УПЦ МП не дистанціювалася від РПЦ, ПЦУ та наближені до неї структури закликають до обмеження діяльності УПЦ МП та єднання її з ПЦУ. Як наслідок спільних дій ПЦУ і громадськості, в окремих регіонах України (і, що важливо – у східних!) спостерігаються тенденції до єдності між ПЦУ та УПЦ МП. Про це, зокрема, повідомив 20 липня 2021 р. в інтерв'ю «Релігійній правді» єпископ ПЦУ Херсонський і Каховський Борис Харко [26].

Частина УПЦ МП намагається чітко та однозначно відмежуватися від РПЦ. Так, у складі УПЦ МП виокремилася група Андрія Пінчука, протоієрея Дніпропетровської єпархії, який 18 квітня 2022 р. став одним із ініціаторів збору підписів за міжнародний церковний трибунал над патріархом Кирилом. Предстоятелю РПЦ було висунуто звинувачення в тому, що він проповідує доктрину «руського мира», яка не відповідає православному вченню та має бути засуджена як ересь, а також схвалення війни проти України та підтримка російських

військ на території України. Станом на квітень 2022 р. прихильники Пінчука збрали 430 підписів від УПЦ МП [23].

Ще більш промовистою і резонансною можна розглядати заяву 29 архієреїв УПЦ МП, які засудили звільнення Синодом РПЦ ієрархів УПЦ на тимчасово окупованих територіях [1]. Ієрархи УПЦ заявили про свою незгоду з цими рішеннями як такими, що «були ухвалені в односторонньому порядку».

Характеризуючи цей документ, релігієзнавець В. Єленський зауважив, що «його підписала менша кількість ієрархів УПЦ МП і серед них відсутній предстоятель митрополит Онуфрій, який, очевидно, не поділяє погляди підписантів. Відповідно цю заяву можна розцінювати як «корпоративний конфлікт», де частина членів корпорації стала на захист одного зі своїх представників» [7].

Наведене вище дає можливість констатувати, що локальні осередки УПЦ МП, у тому числі її найвищого, єпископського сану, все більше усвідомлюють недоцільність чи навіть неможливість свого перебування у промосковському середовищі. Водночас діалог ПЦУ з УПЦ МП на рівні керівництва не має достатнього успіху. Зі свого боку ПЦУ робить все можливе для того, щоб цей діалог відбувся. Так, черговий заклик до переговорів з УПЦ МП на чолі з її предстоятелем митрополитом Онуфрієм, який ПЦУ оприлюднила 15 серпня 2024 р., залишився без відповіді [24].

4. *Протидія ідеології «руського мира» з боку церковної і світської громадськості.* Передусім йдеться про спільні дії ПЦУ і Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) у цьому контексті. Національно налаштовані українські Церкви давно і активно розвінчують теорію «руського

мира» як агресивну та антиукраїнську. Особливо важливе у цьому контексті прийняте 16 лютого 2024 р. «Послання Архієрейського Синоду УГКЦ в Україні щодо війни та справедливого миру в контексті нових ідеологій» [20], яке можна розглядати як свого роду програмний документ УГКЦ, що містить аналіз витоків сучасної російської війни проти України, оцінку ідеології російського рашизму і основні напрямки протидії їй. «Послання» трактує вчення про «русский мир» як «квазірелігійне», що надало ідеологічного обґрунтування повномасштабній російській агресії проти України. Як стверджується в документі, «давня імперська традиція у сполученні із сучасним посткомуністичним тоталітаризмом призвела до справжнього злочину, що його чинить керівництво Московського патріархату, – до пропаганди війни. Саме це церковне керівництво породило нову геноцидну ідеологію, яка нині відома під назвою «русский мир», і добровільно запропонувало свої послуги злочинній владі та освятило її» [20].

У контексті протистояння впливу Московського патріархату важливі дії з боку міжнародної громадськості. Так, у США з'явилася перша публікація, яка позитивно трактує заборону УПЦ МП. В американському журналі «The Wall Street Journal» вийшла стаття авторства Джилліан Кей Мельхіор, яка виправдовує дії українських законотворців [28]. Характерно, що під впливом міжнародної громадськості у квітні 2024 р. Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію «Смерть Алексея Навального й необхідність протидії тоталітарному режиму Владіміра Путіна та його війни з демократією». Важливо, що у цьому документі засуджено доктрину «русского

мира» і названо керівництво Російської Православної Церкви та особисто патріарха Московського Кіріла співучасниками злочинів путінського режиму [2].

5. *Важливу роль у подоланні впливу Московського патріархату мають виконати засоби масової інформації.* Характеризуючи їх як своєрідних камертонів суспільних настроїв, відома дослідниця-релігієзнавець Л. Філіпович зазначила, що «ЗМІ покликані вчасно, об'єктивно, відповідально інформувати українське суспільство, не створюючи інформаційних фейків, не маніпулюючи інформацією, не займатися підміною понять, не програмувати людей, а поважати їх свободу і право на правдиву інформацію. ЗМІ мають працювати не на відцентрові, а доцентрові процеси в українському суспільстві, на солідарність і консолідацію, оскільки є безліч викликів, кількість яких з кожним роком тільки зростатиме» [25].

6. *Чи не найважливішим чинником протидії РПЦ і УПЦ МП є розбудова Православної Церкви України, яку можна розглядати як у внутрішньому – українському, так і зовнішньому – міжнародному, контекстах.* Внутрішній, український, контекст розбудови ПЦУ яскраво засвідчують переходи в її середовище релігійних громад УПЦ МП. За даними агентства Держетнополітики, від 2018 р. до середини 2024 р. з УПЦ МП до ПЦУ перейшло понад 1,5 тис. релігійних громад. Зокрема, від 2018 року, коли було створено ПЦУ, підпорядкування змінили: у 2018 році – дві релігійні громади УПЦ МП; 2019 – 319; 2020 – 30; 2021 – 25; 2022 – 496; 2023 – 471; із початку 2024 року – 159 громад [4]. Упродовж 2022–2024 рр. до ПЦУ приєдналося 1127 парафій (станом на серпень 2024 р.) [17].

Тобто особливо активно почався перехід громад з початком повномасштабного російського вторгнення, яке уповні виявило сутність УПЦ МП як адепта РПЦ і держави-агресорки. Найактивніше громади переходять до ПЦУ в центральних та західних областях України – на Київщині, Хмельниччині, Вінниччині та у Львівській, Івано-Франківській і Тернопільській областях.

Важливим чинником розбудови ПЦУ та розширення її впливу став перехід у її розпорядження Києво-Печерської лаври після тривалого і напруженого процесу звільнення монастиря від священнослужителів Московського патріархату, що стало справжньою історичною подією.

Міжнародний контекст розбудови ПЦУ – це її світове визнання. Об'єктивно найпершим офіційно визнав ПЦУ Вселенський патріархат, предстоятель якого Константинопольський патріарх Варфоломій у січні 2019 року надав Україні Томос про автокефалію. У тому ж, 2019, році ПЦУ визнали Олександрійський патріархат та Елладська Православна Церква. У листопаді 2020 року рішення щодо визнання автокефалії ПЦУ прийняв Священний Синод Кіпрської Православної Церкви. Наразі включно з ПЦУ це складає третину від усіх існуючих у світі 15 Православних Церков. За словами предстоятеля ПЦУ митрополита Епіфанія в інтерв'ю Радіо Свобода, процес визнання ПЦУ іншими помісними православними церквами загальмувався через повномасштабне вторгнення РФ та російську пропаганду [3].

У контексті зростання ролі ПЦУ для геополітичної суб'єктності України варто зауважити на її представництві в асамблеї Всесвітньої Ради Церков у жовтні 2022 р. Очільник української

церковної делегації архієпископ ПЦУ Євстратій Зоря назвав цю подію «неймовірним проривом», який фактично став «презентацією Української автокефалії перед майже усією християнською спільнотою світу» [6].

Зміцненню позицій ПЦУ сприяє підтримка Вселенського патріархату. Прикметно, що коли Церква Північної Македонії звернулася до Вселенського патріархату з проханням автокефалії, він поставив умову – визнання ПЦУ [5].

Кульмінацією розбудови ПЦУ, важливою як в українському, так і міжнародному контексті, наразі можна вважати заяву Президента України Володимира Зеленського, який закликав Константинополь підняти статус Православної Церкви України до Патріархату. Уперше цей заклик прозвучав наприкінці серпня 2024 р. під час зустрічі президента з послами Вселенського Патріарха, які приїжджали до Києва і мали донести цю інформацію до Вселенського Патріарха Варфоломія [10].

Висновки. Отже, військова та ідеологічна агресія Росії однозначно виявила позицію УПЦ МП як структурної частини РПЦ і потужного інструмента реалізації політики й ідеології «русского мира» на теренах України. Реалі українського церковного життя спонукають до активного пошуку шляхів протидії впливу Московського патріархату. У практичному сенсі ефективними засобами його реалізації можуть стати: державне законодавство в релігійній сфері; діяльність Служби безпеки України; міжконфесійний діалог між ПЦУ і УПЦ МП; протидія ідеології «русского мира» з боку церковної і світської громадськості, передусім спільні дії ПЦУ і УГКЦ у протистоянні Московському патріархату;

посилення ролі ЗМІ у подоланні релігійних загроз.

Однією із найефективніших форм протидії російській агресії в ідеологічній війні є розбудова Православної Церкви України, яку яскраво засвідчують переходи в її середовище релігійних громад УПЦ МП. Важливим чинником розширення впливу ПЦУ став перехід у її підпорядкування одного із найбільших духовних центрів України – Києво-Печерської лаври. Міжнародний контекст розбудови ПЦУ – це її світове визнання, яке наразі складає третину від існуючих у світі помісних Православних Церков. Презентацією Української автокефалії у світі є представництво ПЦУ в асамблеї Всесвітньої Ради Церков. Кульмінацією розбудови ПЦУ стала ідея піднесення її статусу до Патріархату як важливого чинника утвердження геополітичної суб'єктності України.

ЛІТЕРАТУРА

1. 29 архієреїв УПЦ МП засудили звільнення Синодом РПЦ ієрархів на ТОТ, – заява. 01.11.2024. URL: https://risu.ua/29-arhiyereyiv-upc-mp-zasudili-zvlnennya-sinodom-rpc-yihnih-yerarhiv-na-tot---zayava_n151897
2. Від співпричастя до співучасті. 21.04.2024. URL: https://df.news/2024/04/21/vid-spivprychastia-do-spivuchasti/#google_vignette
3. Гулійчук, Д. Чому більшість помісних церков досі не визнають ПЦУ: Епіфаній пояснив. 05.05.2024. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/chomu-bilshist-pomisnih-cerkov-dosi-ne-viznayut-pcu-epifaniy-poyasniv-2572392.html>
4. Держетнополітики: з 2018 року з УПЦ до ПЦУ перейшло 1,5 тис. релігійних громад. 29.08.2024. URL: https://risu.ua/derzhethnopolitiki-z-2018-roku-z-upc-do-pcu-perejshlo-15-tis-religijnih-gromad_n150573
5. Дудченко, А. Вселенський патріархат не дасть автокефалію Церкві Північної Македонії, поки вона не визнає ПЦУ, – ієрарх Елладської Церкви. 19.07.2024. URL: https://risu.ua/vselenskij-patriarhat-ne-dast-avtokefaliyu-cerkvi-pivnichnoyi-makedoniyi-poki-vona-ne-viznae-pcu---yerarh-elladskoyi-cerkvi_n149699
6. Євстратій Зоря. Архієпископ ПЦУ: Участь ПЦУ в асамблеї Всесвітньої Ради Церков – прорив неймовірний. 04.10.22. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3585536-evstratij-zora-arhiepiskop-pcu.html>
7. Єленський, В. Заява архієреїв УПЦ МП до Синоду РПЦ може бути «корпоративним конфліктом». 02.11.2024. URL: https://risu.ua/zayava-arhiyereyiv-upc-mp-do-sinodu-rpc-mozhe-buti-korporativnim-konfliktom---viktoryelenskij_n151911
8. Закон про заборону діяльності пов'язаних із РПЦ Церков набув чинності. 23.09.2024. URL: <http://surl.li/vnqyqq>
9. Здіорук, С., Яблонський, В. Проект «русского мира» як механізм імперської агресії Росії проти України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. Вип. 6 (74). С. 258–267.
10. Зеленський вважає, що потрібно підвищити статус ПЦУ до Патріархату. 22.09.2024. URL: https://risu.ua/zelenskij-vvazhayeshcho-potribno-pidvishchiti-status-pcu-do-patriarhatu_n151074
11. Кагамлик, С. Міжконфесійне протистояння в сучасній Україні: форми вияву та шляхи протидії. *Українознавчий альманах*. 2020. Вип. 27. С. 95–100.
12. Київська митрополія УПЦ МП прогнала суд Державній службі з етнополітики та свободи совісті. 24.09.2024. URL: <http://surl.li/jyozlq>
13. Колодний, А. Міжконфесійні та міжцерковні протистояння в незалежній Україні. *Релігійна свобода на перехресті епох, свобод і культур*. 2005. № 9. С. 81–99.
14. Обшуки в приміщеннях УПЦ в Києві та на Рівненщині: знайшли проросійську літературу, мільйони готівки та «сумнівних»

громадян РФ. 23.11.2022. URL: <http://surl.li/cxlzfe>

15. Павленко, П. Гібридна війна на церковному фронті (або «Єдина Помісна Православна Церква» як ферк УПЦ МП). *Релігійна свобода на перехресті епох, свобод і культур. Науковий щорічник*. 2016. № 19. С. 134–139.

16. Паращевін, М. Релігійні складові основних ризиків функціонування та збереження українського суспільства. *Український соціум*. 2020. № 3 (74). С. 44–61.

17. Під час війни до ПЦУ приєдналося понад тисяча парафій. 16.08.2024. URL: https://risu.ua/pid-chas-vijni-do-pcu-priyednalosya-ponad-tisyacha-parafij_n150275

18. Погорілов, С. ЗМІ: УПЦ МП не збирається йти з київської Лаври, подали позов. 29.03.2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/03/29/7395532/>

19. Поліщук, М. Митрополиту УПЦ Іонафану після обшуків збираються повідомити про підозру. 12.10.2022. URL: <http://surl.li/hrxvcl>

20. Послання Архієрейського Синоду УГКЦ в Україні щодо війни та справедливого миру в контексті нових ідеологій. 16 лютого 2024 року. URL: <https://docs.ugcc.ua/1723/>

21. Проект Закону України від 22.03.2022 № 7204 про заборону Московського патріархату на території України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II07172A>

22. СБУ опублікувала перелік осіб, які потрапили в «церковний список» санкцій РНБО. 03.12.2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/12/03/sbu-opublikovala-perelik-osib-yaki-potrapyly-u-czerkovnyj-spysok-sankczij-rnbo/>

23. Священики УПЦ МП зібрали майже півтисячі підписів за церковний трибунал над Кирилом. 18.04.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kyrylo-tserkovnyi-trybunal/31808350.html>

24. У ПЦУ розчаровані відсутністю реакції ієрархів УПЦ МП на заклик розпочати діалог. 07.11.2024. URL: https://risu.ua/u-pcu-rozcharovani-vidsutnistyu-reakcii-yerarhiv-upc-mp-na-zaklik-rozpochati-dialog_n152027

25. Філіпович, Л. *Релігійна безпека в Україні: загрози і шляхи їх подолання*. 11.04.2019. URL: https://risu.ua/religiyna-bezpeka-v-ukrajini-zagrozi-i-shlyahi-jih-podolannya_n97436

26. Херсонський єпископ УПЦ МП повідомив, що в регіоні є тенденція до єдності між ПЦУ та УПЦ МП. 20.07.2021. URL: https://risu.ua/hersonskij-episkop-povidomivshcho-v-regii-ye-tendenciyi-do-yednosti-mizh-pcu-ta-upc-mp_n120139

27. Шиян, О. *Священика УПЦ МП затримали за співпрацю з Росією*. 08.04.2022. URL: <http://surl.li/iharhg>.

28. The Wall Street Journal: Чи є релігійна свобода в Україні «під загрозою»? 24.03.2024. URL: https://www.religion.in.ua/zmi/foreign_zmi/50954-the-wall-street-journal-chi-ye-religijna-svoboda-v-ukrajini-pid-zagrozoju.html

REFERENCES

1. 29 *Hierarchs of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate Condemned the Dismissal of the Hierarchs by the Synod of the Russian Orthodox Church on TOT, – a Statement*. (2024). [online] 1 November. Available at: https://risu.ua/29-arhiyereyiv-upc-mp-zasudilivzvilnennya-sinodom-rpc-yihnih-yerarhiv-natot---zayava_n151897 [in Ukr.]

2. *From Communion to Complicity*. (2024). [online] 21 April. Available at: https://df.news/2024/04/21/vid-spivprychastia-do-spivuchasti/#google_vignette [in Ukr.]

3. Guliichuk, D. (2024). *Why Most Local Churches Still do not Recognize the Orthodox Church of Ukraine: Epiphany Explained*. (5 May). [online] Available at: <https://tsn.ua/ukrayina/chomu-bilshist-pomisnih-cerkov-dosi-neviznayut-pcu-epifanii-poyasniv-2572392.html> [in Ukr.]

4. *State Policies: Since 2018, 1,500 People have Transferred from the Ukrainian Orthodox Church to the Orthodox Church of Ukraine Religious Communities*. (29 Aug. 2024). [online] Available at: https://risu.ua/derzhnetopolitiki-z-2018-roku-z-upc-do-pcu-perejshlo-15-tis-religijnih-gromad_n150573 [in Ukr.]

5. Dudchenko, A. (2024). *The Ecumenical Patriarchate will not Grant Autocephaly to the Church of North Macedonia until it Recognizes the Orthodox Church of Ukraine, the Hierarchy of the Church of Hellas*. (19 July). [online] Available at: https://risu.ua/vselenskij-patriarhat-ne-dast-avtokefaliyu-cerkvi-pivnichnoyi-makedoniyi-poki-vona-ne-viznyaye-pcu---yerarh-elladskoyi-cerkvi_n149699 [in Ukr.]
6. Yevstratii Zoria (2022). *Archbishop of the Orthodox Church of Ukraine: The Participation of the Orthodox Church of Ukraine in the Assembly of the World Council of Churches is an Incredible Breakthrough*. (4 Oct.). [online] Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3585536-evstratij-zora-arhiepiscope-pcu.html> [in Ukr.]
7. Yelenskyi, V. (2024). *The Statement of the Bishops of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate to the Synod of the Russian Orthodox Church may be a "Corporate Conflict"*. (2 Nov.). [online] Available at: https://risu.ua/zayava-arhiyereyiv-upc-mp-do-sinodurpc-mozhe-buti-korporativnim-konfliktom---viktoryelenskij_n151911 [in Ukr.]
8. *The Law Prohibiting the Activities of Churches Associated with the Russian Orthodox Church Entered into Force*. (23 Sept. 2024). [online] Available at: <http://surl.li/vnqyqq> [in Ukr.]
9. Zdioruk, S., Yablonskyi, V. (2014). Project "Russian World" as a Mechanism of Imperial Aggression of Russia against Ukraine. *Scientific Notes of the Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine*. Issue 6 (74), pp. 258–267. [in Ukr.]
10. *Zelenskyi Believes that it is Necessary to Raise the Status of the Orthodox Church of Ukraine to the Patriarchate*. (22 Sept. 2024). [online] Available at: https://risu.ua/zelenskij-vvazhaye-shcho-potribno-pidvishchiti-status-pcu-do-patriarhatu_n151074 [in Ukr.]
11. Kahamlyk, S. (2020). Inter-Confessional Confrontation in Modern Ukraine: Forms of Manifestation and Ways of Countermeasures. *Ukrainoznavchiy almanakh* (Almanac of Ukrainian Studies), Issue 27, pp. 95–100. [in Ukr.]
12. *The Kyiv Metropolitanate of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate Lost the Case to the State Service for Ethnopolitics and Freedom of Conscience*. (24 Sept. 2024). [online] Available at: <http://surl.li/jyozlq> [in Ukr.]
13. Kolodnyi, A. (2005). Inter-Confessional and Inter-Church Confrontations in Independent Ukraine. *Relihiina Svoboda na Perekhresty Epokh, Svobod i Kultur*. (Religious Freedom at the Crossroads of Eras, Freedoms and Cultures). No 9, pp. 81–99. [in Ukr.]
14. *Searches in the Premises of the Ukrainian Orthodox Church in Kyiv and Rivne Region: they Found Pro-Russian Literature, Millions of Cash and "Dubious" Citizens of the Russian Federation*. (24 Sept. 2022). [online] Available at: <http://surl.li/cxlzfe> [in Ukr.]
15. Pavlenko, P. (2016). Hybrid War on the Church Front or "United Local Orthodox Church" as a Ferk of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate *Relihiina Svoboda na Perekhresty Epokh, Svobod i Kultur* (Religious Freedom at the Crossroads of Eras, Freedoms and Cultures). No 19, pp. 134–139. [in Ukr.]
16. Parashchevin, M. (2020). Religious Components of the Main Risks to the Functioning and Preservation of Ukrainian Society. *Ukrainskyi sotsium* (Ukrainian Society), No 3 (74), pp. 44–51. [in Ukr.]
17. *During the War, More than a Thousand Parishes Joined the Orthodox Church of Ukraine*. (16 Aug. 2024). [online] Available at: https://risu.ua/pid-chas-vijni-do-pcu-priyednalosyaponad-tisyacha-parafij_n150275 [in Ukr.]
18. Pohorilov, S. (2023). *Media: Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate is not Going to Leave the Kyiv Lavra, Filed a Lawsuit*. (29 March). [online] Available at: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/03/29/7395532/> [in Ukr.]
19. Polishchuk, M. (2022). *After the Searches, they are Going to Inform Metropolitan Ionafan of the Ukrainian Orthodox Church*

about the Suspicion. (12 Oct. 2022). [online] Available at: <https://kp.ua/ua/politics/a657594-mitropolitu-upts-jonafanu-pislja-obshukiv-dumajut-povidomiti-pro-pidozru> [in Ukr.]

20. *Message of the Synod of Bishops of the Ukrainian Greek Catholic Church in Ukraine Regarding War and Just Peace in the Context of New Ideologies*. (16 Feb. 2024). [online] Available at: <https://docs.ugcc.ua/1723/> [in Ukr.]

21. *Draft Law of Ukraine as of March 22, 2022 No. 7204 on the Prohibition of the Moscow Patriarchate on the Territory of Ukraine*. [online] Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/JI07172A> [in Ukr.]

22. *The SSU Published a List of Persons Included in the "Church List" of National Security and Defense Council's Sanctions*. (3 Dec. 2022). [online] Available at: <https://armyinform.com.ua/2022/12/03/sbu-opublikovala-perelik-osibyaki-potrapyly-u-czerkovnyj-spysok-sankczij-rnbo/> [in Ukr.]

23. *Priests of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate Collected almost Half a Thousand Signatures for the Church Tribunal Against Cyril*. (18 Apr. 2022). [online] Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kyrylo-tserkovnyi-trybunal/31808350.html> [in Ukr.]

24. *The Orthodox Church of Ukraine is Disappointed by the Lack of Reaction of the Hierarchs of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate to the Call to Start a*

Dialogue (07 Nov. 2024). [online] Available at: https://risu.ua/u-pcu-rozcharovani-vidsutnistyu-reakciyi-yerarhiv-upc-mp-na-zaklik-rozpochatidialog_n152027 [in Ukr.]

25. Filipovych, L (2019). *Religious Security in Ukraine: Threats and Ways to Overcome them*. (11 Apr. 2019). [online] Available at: https://risu.ua/religiyna-bezpeka-v-ukrajini-zagrozi-i-shlyahi-jih-podolannya_n97436 [in Ukr.]

26. *The Kherson Bishop of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate Said that in the Region there is a Tendency towards Unity between the Orthodox Church of Ukraine and the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate*. (20 July 2021). [online] Available at: https://risu.ua/hersonskij-yepiskop-povidomiv-shcho-v-regioni-yetendenciyi-do-yednosti-mizh-pcu-ta-upc-mp_n120139 [in Ukr.]

27. Shyian, O. (2022). *Priest of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate Detained for Cooperation with Russia*. (08 Apr.). [online] Available at: https://zaxid.net/svyashhennika_upts_mp_zatrimali_za_spivpratsyu_z_rosiyeyu_n1540618 [in Ukr.]

28. *The Wall Street Journal: Is Religious Freedom in Ukraine "Under Threat"?* (2024). [online] 24 March. Available at: https://www.religion.in.ua/zmi/foreign_zmi/50954-the-wall-street-journal-chi-ye-religijna-svoboda-v-ukrajini-pid-zagrozoyu.html [in Ukr.]

Summary

IDEOLOGICAL AGGRESSION OF THE MOSCOW PATRIARCHATE AS A COMPONENT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: WAYS AND FORMS OF COUNTERMEASURES

Svitlana KAHAMLYK

orcid.org/0000-0003-4732-1410

Doctor of Historical Sciences, lead research fellow
of RIUS of Taras Shevchenko National University of Kyiv
email: kagam@i.ua

The relevance of the research. Military and ideological aggression of Russia became

a marker of social identity and civilizational choice of Christian denominations. It completely unveiled the position of the UOC MP as a church that formally positions itself as the Ukrainian Orthodox Church but in fact represents the interests of the ROC, as it adheres to its position that Ukraine should be in the sphere of Russian geoconfessional interests. This is testified by the dominance of the Russian language in religious services, sermons, educational institutions, and the publishing sphere of the UOC MP. The activity of this organisation does not correspond to the interests of the Ukrainian state. On the contrary, the theory of the "Russian world," the idea of reviving "Holy Russia", is actively planted in the Ukrainian religious and information space under the guise of the unity of the Orthodox faith. The UOC MP opposes the real autocephaly of Ukrainian Orthodoxy and does not recognize the newly created Orthodox Church of Ukraine as canonical, hindering its development in various ways. Accordingly, these circumstances put on the agenda of Ukrainians today the search for ways to counteract the ideological aggression of the Moscow Patriarchate as a component of the Russian-Ukrainian war.

The **purpose** of the study is to determine and analyze the ways and forms of countering the ideological aggression of the Moscow Patriarchate as a component of the Russian-Ukrainian war.

Conclusions. Russia's military and ideological aggression has clearly revealed the position of the UOC MP as a structural part of the ROC and a powerful tool for implementing the policy and ideology of the "Russian world" on the territory of Ukraine. The realities of Ukrainian church life prompt an active search for ways to counteract the influence of the Moscow Patriarchate. In a practical sense, effective means of its implementation can be: state legislation in the religious sphere; activities of the Security Service of Ukraine; interconfessional dialogue between the OCU and the UOC MP; opposition to the ideology of the "Russian world" from the church and secular public, primarily the joint actions of the OCU and the UGCC in opposition to the Moscow Patriarchate; strengthening the role of mass media in overcoming religious threats.

One of the most effective forms of countering Russian aggression in the ideological war is the development of the Orthodox Church of Ukraine, which is clearly evidenced by the transition of religious communities of the UOC MP into its environment. An important factor in the expansion of the influence of the Orthodox Church of Ukraine was the transition to its subordination of one of the largest spiritual centers of Ukraine—the Kyiv-Pechersk Lavra. The international context of the development of the OCU is its world recognition, which currently accounts for a third of the local Orthodox Churches in the world. The presentation of Ukrainian autocephaly of Ukraine today is the representation in the Assembly of the World Council of Churches. The culmination of the development of the OCU was the idea of raising its status to the Patriarchate as an important factor in establishing the geopolitical subjectivity of Ukraine.

Keywords: Russian-Ukrainian war, ideological aggression, Orthodox Church of Ukraine, Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate, Russian Orthodox Church.